

ШКОЛЬНАЯ ПРОГРАМА

Хрэстаматыя па літаратурным чытанні 4 клас

*Дапаможнік для вучняў устаноў агульнай
сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання*

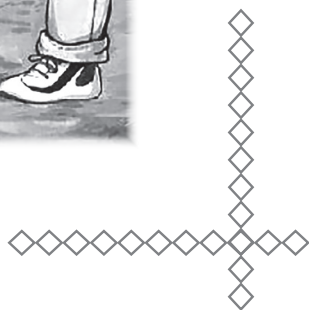
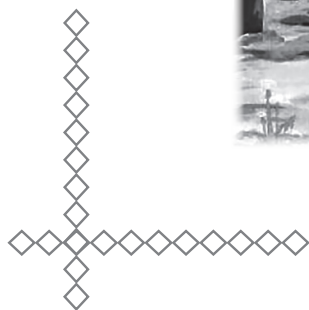
Мінск

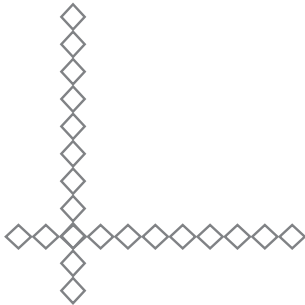
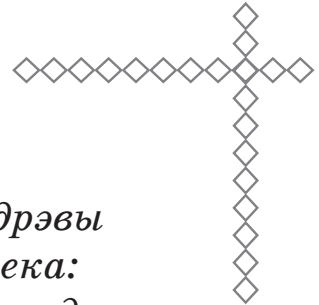
«Сэр-Віт»

2022

Чалавек і прырода

*Птушкі і звяры, кветкі і дрэвы
просяць ратунку ў чалавека:
зберажы, захавай, дзе стаіш, дзе
жывеш, – хоць на адлегласці погляду,
голосу, хоць бы на адлегласці
выцягнутай рукі (Д. С. Ліхачоў).*

Як сасна з бярозай пасябравала

Адбылося гэта ранняй вясной. Як толькі стала прыграваць сонейка, шышкі на лясной сасне сталі шурпатымі і бухматымі. Адна лускавінка адставала ад другой, цягнулася насустрач сонцу. Тады ў цёмнай глыбіні шышкі можна было ўбачыць маленькае чорнае зернейка. Дагэтуль яно хавалася ад прыродных нягод і цікаўных вачэй у цёплым і ўтульным дамку. Атуляла зернейка празрыстае крыло-ветразь. Калі ж сасну пачынаў хістаць ветрык, ветразь ажываў і варушыў зернейка.

І вось адно зернейка не вытрымала спакусы. Захопленае яркім сонечным святлом, яно выпырхнула на волю. Гэта ўбачылі іншыя. Што тады пачалося! Адно за адным з шышак выскоквалі ўсё новыя зернейкі. Ласкавы ветрык падхопліваў іх у свае далоні і веерам рассыпаў у паветры. Гэты мітуслівы клубок нагадваў патрывожаны пчаліны рой.

Неўзабаве тое першае зернейка адарвалася ад сваёй маці-сасны, ад роднага лесу і паплыло-паляцела на крылах ветру. Нечакана гарэза-ветрык пачаў падымаць яго ўгару.

– Бывайце, родненькія, – закрычала зернейка. – Я лячу да сонца... Да самага сонца!

І мо з-за вялікай узрушанасці, а мо ад нечуванай радасці зернейка не пачула папярэджання сваіх аднапляменнікаў:

– Не спяшайся, зернейка. Не адрывайся ад зямлі. Там вельмі гарача, згарэць можаш...

Але зернейка не чула іх. Яно забаўлялася з ветрам. Вось зернейка над вялікім полем. Вось унізе заблішчала незвычайнае люстэрка.

– Гэта возера, – патлумачыў ветрык.

Раней зернейка нічога падобнага не бачыла. Таму ўсё было яму цікава. Пільна ўзіралася ў вуліцы вялікіх гарадоў і маленькіх вёсак. Там снавала шмат людзей. Многія пазіралі ў неба, засланяючы далонню вочы ад сонца. Зернейку здавалася, што яны вітаюць яго, запрашаюць у госці.

І яно пачало апускацца. Ляцела так хутка, што ад страху ажно галава закружылася.

Яму так захацелася папрасіць дапамогі ў сваіх сяброў, што стала азірацца навокал. Ды дзе іх убачыш, калі зернейка адляцелася мо на дзясяткі кіламетраў.

Ды не пакінуў небараку ў бядзе ветрык. Ён падхапіў зернейка і панёс над самай зямлёй. Супакоілася зернейка, пачало цудоўнымі пейзажамі любавання. А тады нечакана папрасіла ў ветру:

– Адпусці мяне на волю. Хачу на зямлю, у свой лес, да маёй матулі сасны.

– Я адпушчу, – адказаў вецер, – але ж твой родны лес вельмі далёка адгэтуль.

– Нічога, як-небудзь дабяруся.

– Ну глядзі, не пашкадуй, – адказаў вецер і сцішыўся.

Зернейка пачало апускацца. Ды не было лесу там, куды давалося прызямліцца. Унізе чарнела асфальтам шырокая дарога. Спалохалася зернейка, пашкадавала, што адарвалася ад сваёй сямейкі. «Ну, усё, – падумала. – Так недарэчна давядзецца загінуць».

Яно напружылася, пахітала ў паветры крылом-ветразем і ўпала. Ляжыць на высахлай за зіму траве. Зусім побач узвышаецца дзіўнае дрэва. Галінкі – без іголак, кара – белая.

– Не бойся мяне, я бяроза, – патлумачыла дрэва. – Хоць і расту не ў лесе, а каля дарогі, выратую цябе.

Зернейка паабяцала не адрывацца ад бярозы. Сцішылася, у сухую траву схавалася і цесна-цесна да сваёй ратавальніцы-бярозкі прыціснулася.

Так мінуў не адзін дзень. Сонейка ахвотна сагравала зямлю. Дажжавыя кропелькі яшчэ больш адбельвалі белую бярозу, шчодро палівалі зернейка. Неўзабаве на бярозе з’явіліся першыя лісточкі. Каля яе зазелянела трава-мурава. Зернейка і не заўважыла, як моцна прыляпілася да зямлі. А калі захацела адарвацца, не змагло. Пругкі карэньчык прабіўся з яго і стаў урастаць у зямлю.

Неўзабаве на свет вылузнуўся кволы сасновы парастак. Каля самай бярозкі. Усё вышэй клікала яго шчодрае сонейка. Ад ветру бяроза захінала.

«А мо і добра, што тут маё прыстанішча, – падумала зернейка. – Ніхто не крыўдзіць, белая бярозка сапраўднай маці стала».

Так мінуў адзін год, другі. Расце сабе сасонка, сілы набіраецца. Цесна прыціскаецца да сваёй ратавальніцы.

А тады пачала сасонка ўслед за сонейкам галоўкай вадзіць, цяпло яго ловячы. Не заўважыла, як адзін раз абвіла бярозавы ствол, пасля яшчэ раз і яшчэ...

Неяк на шашы, што вядзе ў Нясвіж, спынілася машына. З яе выйшлі тата з мамай і іхні сыноч Коля. Любуюцца бярозкай, яе густалістай кронай. А тады сыноч як закрычыць:

– Тата, мама, паглядзіце, што каля бярозкі расце!

Зірнулі тыя і надзівіцца не могуць: як гэта сасна так цесна вакол бярозы абвілася? Не ведаюць яны, што гэткім

Змест

Чалавек і прырода

<i>Анатоль Бутэвіч</i>	
Як сасна з бярозай пасябравала	5
<i>Змітрок Бядуля</i>	
Сняжыначкі-пушыначкі	8
<i>Алена Васілевіч</i>	
Геша	9
<i>Янка Галубовіч</i>	
Што аднаму цяжка, тое гуртам лёгка	13
<i>Віктар Гардзей</i>	
Залаты лістапад	15
<i>Пятро Глебка</i>	
На пачатку лета	16
<i>Уладзімір Дубойка</i>	
Восень	17
<i>Уладзімір Дубойка</i>	
Хто дужэйшы	18
<i>Васіль Жуковіч</i>	
У зялёным лузе	25
<i>Янка Журба</i>	
Першыя сняжынкi	26
<i>Клаўдзія Каліна</i>	
Красавік	27
<i>Клаўдзія Каліна</i>	
Стракатая сойка	28
<i>Казімір Камейша</i>	
Зімовы верш	31
<i>Аляксандр Капусцін</i>	
Казка старой сасны	32
<i>Галіна Каржанейская</i>	
Мышка	34

<i>Галіна Каржанеўская</i>	
Дзе ты, Боця?	36
<i>Якуб Колас</i>	
Каля рэчкі	39
<i>Якуб Колас</i>	
Летам	40
<i>Янка Купала</i>	
Вясна	43
<i>Валянцін Мыслівец</i>	
Жураўлі і Жураўка	45
<i>Генадзь Паішкоў</i>	
Палессе	47
<i>Генадзь Паішкоў</i>	
Раніца ў пушчы	48
<i>Генадзь Паішкоў</i>	
У жытнім полі	50
<i>Павел Ткачоў</i>	
Тася	51
<i>Іван Шамякін</i>	
Воўк	54

Чалавек і яго род

<i>Эдзі Агняцвет</i>	
Слова пра маці	59
<i>Лёля Багдановіч</i>	
Адзіная, як маці!	60
<i>Васіль Вітка</i>	
Вавёрчына гора	60
<i>Артур Вольскі</i>	
Татаў родны куток	77
<i>Уладзімір Ліпскі</i>	
Я. Праўдзівы аповяд пра твой і мой радавод	78
<i>Уладзімір Ліпскі</i>	
Мама. Малітва сына	84

<i>Уладзімір Ліпскі</i>	
Бацька. Пісьмы сына	91
<i>Віктар Швед</i>	
Я нарадзіўся беларусам	93
<i>Васіль Шырко</i>	
З кнігі «Дзед Манюкін і ўнукі»	94
<i>Васіль Шырко</i>	
Дзіўны кот	95
<i>Васіль Шырко</i>	
Шчасце	98
<i>Васіль Шырко</i>	
Тэлеграма ад Радзівіла	102

Чалавек і Радзіма

<i>Эдзі Агняцвет</i>	
Кліча вецер свежы	107
<i>Анатоль Астрэйка</i>	
Родная краіна	108
<i>Артур Вольскі</i>	
Славы даўняй адгалосак	109
<i>Артур Вольскі</i>	
Мой скарб	111
<i>Алесь Гурло</i>	
Мой край	112
<i>Васіль Жуковіч</i>	
Цудоўная краіна	113
<i>Васіль Жуковіч</i>	
Францішак Скарына	114
<i>Уладзімір Карызна</i>	
Песня аб родным	115
<i>Яўген Крупенька</i>	
Два словы	116
<i>Уладзімір Мазго</i>	
Мірскі замак	117

<i>Георгій Марчук</i>	
Як Несцерка французаў перахітрыў	118
<i>Міхась Пазнякоў</i>	
Адказ сыну	121
<i>Міхась Пазнякоў</i>	
Радзіма	122
<i>Міхась Пазнякоў</i>	
У бары	123
<i>Міхась Пазнякоў</i>	
Заўжды вярнуся	124
<i>Алесь Пісьмянкоў</i>	
Мы – беларусы	125
<i>Уладзімір Ягоўдзік</i>	
Нясвіжскі палац	125
<i>Уладзімір Ягоўдзік</i>	
Статут Вялікага Княства	128
<i>Уладзімір Ягоўдзік</i>	
Сынковіцкая царква	130

Чалавек, слова

<i>Пятрусь Броўка</i>	
Родныя словы	135
<i>Мікола Арочка</i>	
Цяжкое пытанне	136
<i>Лёля Багдановіч</i>	
Мы дзеці мовы беларускай	136
<i>Тамара Бунта</i>	
Добры дзень!	137
<i>Васіль Вітка</i>	
Слова	139
<i>Васіль Вітка</i>	
Шляхі-дарогі	140
<i>Васіль Жуковіч</i>	
Кніга	143

<i>Міхась Пазнякоў</i>	
Скарына	143
<i>Анатоль Зэкаў</i>	
Дзве мовы.	144
<i>Пімен Панчанка</i>	
Хлебныя словы	146
<i>Генадзь Пашкоў</i>	
Родная мова	147
<i>Пятро Прыходзька</i>	
Твая мова	150
<i>Юрась Свірка</i>	
Словы	150
<i>Мікола Чарняўскі</i>	
Прыгода з Коскаю	152
Чалавек і мастацтва	
<i>Змітрок Бядуля</i>	
Дудачка	157
<i>Анатоль Дзеружынскі</i>	
Наш беларускі ручнік	158
<i>Максім Танк</i>	
Казка пра музыку	159
<i>Уладзімір Карызна</i>	
Іграй, жалейка, не змаўкай...	163
<i>Мікола Чарняўскі</i>	
Цымбалы	184
Быць на зямлі чалавекам	
<i>Эдзі Агняцвет</i>	
Першае слова	189
<i>Рыгор Барадулін</i>	
ГраMAT не хапіла!	190
<i>Ядвіга Бяганская</i>	
Антося	192

<i>Іван Аношкін</i>	
Ленус-хранікалюс	195
<i>Эдуард Валасевіч</i>	
Арэх і Жаба	198
<i>Эдуард Валасевіч</i>	
Кот і Вожык	199
<i>Васіль Вітка</i>	
Самая дарагая рэч у нашым доме	200
<i>Васіль Вітка</i>	
Добры знак	201
<i>Яўген Мартыновіч</i>	
Як сябры дапамаглі Пыху	202
<i>Алена Масла</i>	
Цудадзейныя лекі	204
<i>Уладзімір Корбан</i>	
Казёл і Муха	208
<i>Анатоль Крэйдзіч</i>	
Сінічкі-міратворцы	210
<i>Міхась Пазнякоў</i>	
Хітры Іванка	214
<i>Міхась Пазнякоў</i>	
Цукеркі	215
<i>Уладзімір Правасуд</i>	
Вузел	219
<i>Пятро Рунец</i>	
Аднойчы вечарам	220
<i>Міхась Скрыпка</i>	
Індык	226
<i>Міхась Скрыпка</i>	
Апанас	227
<i>Міхась Скрыпка</i>	
Звяглівы Лыска	228
<i>Максім Танк</i>	
Конь і Леў	230

<i>Максім Танк</i>	
Казка пра мядзведзя	235
<i>Максім Танк</i>	
Сярод лясоў наднёманскіх	245
<i>Андрэй Федарэнка</i>	
Памылка	248
<i>Мікола Чарняўскі</i>	
Чарадзейныя пруткі	254
<i>Фёдар Янкоўскі</i>	
І за гарою пакланюся	256

Чалавек і грамадства

<i>Павел Місько</i>	
Добры чалавек	263
<i>Кастусь Ладуцька</i>	
З Брэсцкай Тамашоўкі	265
<i>Кацярына Хадасевіч-Лісавая</i>	
Вухуцік	267
<i>Мікола Чарняўскі</i>	
Урок ветлівасці	277
<i>Алесь Бадак</i>	
Воўк і навука	279
<i>Максім Танк</i>	
Падарожжа мураша Бадзіні	280
<i>Іван Шуцько</i>	
Труцень і пчолкі	291

Чалавек на планеце Зямля

<i>Хведар Гурыновіч</i>	
Давайце пасадзім па дрэўцу	295
<i>Артур Вольскі</i>	
Боль Чарнобыля	297
<i>Ніл Гілевіч</i>	
Сіняя пушча	298

